

**«Бринить–співає наша мова,
Чарує, тішить і п'янить...»**

Бібліографічний покажчик

Київський національний університет культури і мистецтв
Бібліотека

**«Бринить-співає наша мова,
Чарує, тішить і п'янить...»**

(до Дня української писемності та мови)

Бібліографічний покажчик

Київ – 2012

УДК 81`272(477)
ББК 81.2
Б 879

Колектив укладачів:

В. В. Степко, бібліограф 1 категорії,
Г. О. Стешенко, головний бібліограф,
Т. В. Улятовська, зав. ДБВ.

Б 879 «Бринить – співає наша мова, чарує, тішить і п’янить...» : (до Дня української писемності та мови) : бібліогр. покажч. / уклад.: В. В. Степко, Г. О. Стешенко, Т. В. Улятовська. – К. : Вид. центр КНУКіМ, 2012. – 55 с.

Покажчик складений працівниками довідково-бібліографічного відділу бібліотеки КНУКіМ до Дня української писемності та мови. Видання розраховане на викладачів та студентів університету, всіх, хто цікавиться історією української писемності та мови, мовною політикою в Україні та інших країнах світу.

Покажчик допоможе у підготовці рефератів, курсових робіт та написанні сценаріїв до масових заходів.

УДК 81`272(477)
ББК 81.2

Передмова

Найбільше і найдорожче добро кожного народу – це його мова. Вона існує не сама по собі, а в людському суспільстві, у свідомості членів суспільства, реалізується в процесах мовлення. Тому доля мови повною мірою залежить від кожного з нас. «Мова народу – це його дух, і дух народу – це його мова» (В. фон Гумбольдт). У мові акумулюється духовна енергія народу; вона є головною ознакою і символом нації. Кожна країна, як правило, має своє мовне обличчя, свою рідну мову. З проголошенням незалежності України українська мова набула статусу державної. З 1997 року 9 листопада оголошено Днем української писемності та мови, коли Президент України на підтримку ініціативи громадських організацій та з урахуванням важливої ролі української мови в консолідації українського суспільства видав Указ № 1241/97 від 6 листопада 1997 року «Про День української писемності та мови». В Указі зазначено: «Установити в Україні День української писемності та мови, який відзначати щорічно 9 листопада у день вшанування пам'яті Преподобного Нестора-Літописця».

Бібліографічний покажчик пропонує ознайомитися з науковою, публіцистичною та художньою літературою, науковими працями та публікаціями з періодичних видань, що висвітлюють питання історії української писемності, становлення та розвитку української мови, сучасної мовної політики в Україні та зарубіжних країнах, запропоновані твори художньої літератури, які оспівують українську мову.

Переважна кількість публікацій представлена у фондах нашої бібліотеки.

Принцип упорядкування відібраних матеріалів – тематичний.

Покажчик складається з 6 основних розділів, додатку та довідкового апарату. Кожний розділ розпочинається невеликою вступною статтею, записи подаються за алфавітом прізвищ авторів чи назв.

До «Додатку» увійшли цитати з поетичних та публіцистичних творів, які оспівують велич і красу рідної мови.

Користуватися покажчиком допоможе довідковий апарат, що складається зі змісту, списку використаних джерел та іменного покажчику.

При підготовці покажчика опрацьовано каталоги та фонди бібліотеки КНУКіМ, використані електронні ресурси Інтернет, електронний каталог Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича, електронний каталог Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Бібліографічний опис здійснено за ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис», ДСТУ 3582–97 «Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила».

Видання не претендує на вичерпність, розраховане на викладачів і студентів вузу. Відбір джерел закінчений у січні 2012 року.

1. Історія української писемності та мови

Загальноприйнято, що писемність України походить з кирилиці IX ст. н. е., а витоки її сягають періоду II тис. до н.е. Ряд вчених вважають, що грецьку абетку, яку використали Кирило і Мефодій у створенні кирилиці, еліни одержали від пелагів, найдавніших племен, які жили на території сучасної України і були авторами трипільських написів, мали свою звуко-буквену азбуку, яка претендує на те, щоб вважатися першою у світі. То ж в глибину століть сягає історія нашого народу і рідної мови, яка є спадкоємницею мов слов'янських племен, що колись населяли територію сучасної України – полян, древлян, сіверян, уличів та ін.

Українська нація зберегла свою рідну мову всупереч усім негодам і вітрам історії, розвинула її до загальносвітових мистецьких вершин.

1. Брайчевський М. Ю. Походження слов'янської писемності / Михайло Юліанович Брайчевський. – К. : Видав. дім «КМ Academia», 1998. – 53 с. : іл. – (Видання викладачів НаУКМА).
2. Вечірко Р. Феномен української культури / Р. Вечірко // Вітчизна. – 2006. – № 11/12. – С. 142–151.
3. Герман К. Ф. Історія української мови. Вступ до вивчення курсу : підруч. для філол. ф-тів ун-тів / Кость Федорович Герман ; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2001. – 122 с.
4. Гончарук П. Кирило-Мефодіївці і українське слово / П. Гончарук // Слово і час. – 1996. – № 1. – С. 20–22. – (Дати).
5. Горбаченко Т. Г. Вплив християнства на становлення писемної культури Русі-України: релігієзнавчо-філософський аспект : монографія / Тетяна Григорівна Горбаченко. – К. : Академія, 2001. – 271 с.
6. Грінберг Л. Ф. П. О. Куліш як впроваджувач української мови у державних документах / Лариса Феліксівна Грінберг // Питання

- культурології : міжвід. зб. наук. ст. / гол. ред. Поплавський М. М., упоряд. Афанасьєв Ю. Л. – К. : КНУКіМ, 2000. – Вип. 16. – С. 57–60.
7. Грінберг Л. Ф. Пантелеймон Олександрович Куліш як впроваджувач української мови у державних документах / Лариса Феліксівна Грінберг // Сучасні проблеми дозвілєвої діяльності. – К., 1997. – Вип. 1. – С. 79–83.
8. Грушевський М. С. Про українську мову і українську школу / Михайло Сергійович Грушевський ; передм. Я. Гояна. – К. : Веселка, 1991. – 46 с. – (Українське відродження).
9. Жовтобрюх М. А. Історія української мови / М. А. Жовтобрюх // Українська мова : енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – С. 216–223.
10. Жовтобрюх М. А. Історія української мови. Фонетика / М. А. Жовтобрюх, В. М. Русанівський, В. Г. Скліренко ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наукова думка, 1979. – 368 с.
11. Зінченко С. В. Історія української літературної мови : навч.-метод. посіб. / С. В. Зінченко, В. Г. Коваленко, С. П. Шевченко ; Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя. — Ніжин : [Вид-во НДУ ім. М. Гоголя], 2005.
- Ч. 1 : Вступ. Українська літературна мова ХХ століття. – Ніжин : [Вид-во НДУ ім. М. Гоголя], 2005. – 62 с.
- Ч. 2 : Літературно-писемна мова Київської Русі (Х–ХІV ст.) ; Стара українська літературна мова (ХІV–ХVІІІ ст.). – Ніжин : [Вид-во НДУ ім. М. Гоголя], 2007. – 111 с.
- Ч. 3 : Нова українська літературна мова (І пол. ХІХ ст.). – Ніжин : [Вид-во НДУ ім. М. Гоголя], 2009. – 143 с.
12. Історія української літературної мови : практикум : навч. посіб. / М. М. Фащенко, З. І. Волосевич, М. Л. Микитин та ін. ; Ю. О. Карпенко (відп. ред.) ; Одеський нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Філол. ф-т, Каф. укр. мови. – О. : Астропринт, 2001. – 218 с.

13. Історія української мови : хрестоматія : навч. посіб. для студ. філол. фак. вузів / упоряд.: С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсієнко. – К. : Либідь, 1996. – 287 с.
14. Історія української мови. Лексика і фразеологія / В. О. Винник, В. Й. Горобець, Л. Т. Масенко та ін. ; відп. ред. В. М. Русанівський ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1983. – 743 с.
15. Ковальчук Г. І. Навчальний посібник з історії писемності та рукописної книги / Галина Іванівна Ковальчук. – К., 1995. – 63 с.
16. Конобродська В. Л. Історія української літературної мови : практичні заняття : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Валентина Лаврентіївна Конобродська ; Житомир. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2002. – 200 с.
17. Крижанівська О. І. Історія української мови (вступ, історична фонетика, історична граматика) : курс лекцій / Ольга Іванівна Крижанівська ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2003. – 124 с.
18. Кубайчук В. Хронологія мовних подій в Україні (зовнішня історія української мови) / Віктор Кубайчук. – К. : К.І.С., 2004. – 168 с.
19. Кузьменко В. Жіночий тип ментальності і... правопис : [«географічна» концепція походження мов] / В. Кузьменко // Науковий світ. – 2003. – № 2. – С. 18–19.
20. Кузьменко Ю. О. Історія української мови в конспектах Юрія Кузьменка : навч. посіб. / Ю. О. Кузьменко ; ред. С. В. Цушко. – 2-ге вид., доп. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2003. – 123 с.
21. Мандролько О. Театр корифеїв в утвердженні української мови / О. Мандролько // Питання культурології : міжвід. зб. наук. ст. / гол. ред. Поплавський М. М. ; упоряд. Афанасьєв Ю. Л. – К. : КНУКіМ, 2000. – Вип. 16. – С. 61–66.

22. Мицик В. Писемність хліборобів Трипільля / В. Мицик // Слово Просвіти. – 2002. – Ч. 45. – С. 12.
23. Муромцева О. З історії української літературної мови : вибрані пр. / Ольга Муромцева. – Харків, 2008. – 229 с.
24. Німчук В. Виникнення східнослов'янської писемності / В. Німчук // Бібліотечний вісник. – 2000. – № 6. – С. 3–16.
25. Німчук В. В. Київські глаголичні листки: найдавніша пам'ятка слов'янської писемності / Василь Васильович Німчук. – К. : Наук. думка, 1983. – 141 с.
26. Огієнко І. І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / Іван Іванович Огієнко ; упоряд., автор передмови і комент. М. Тимошик. – [2-ге вид., випр.]. – К. : Наша культура і наука, 2004. – 434 с. : іл.
27. Огієнко І. І. Історія української літературної мови / Іван Іванович Огієнко. – К. : Либідь, 1995. – 294 с. : іл. – (Літературні пам'ятки України).
28. Павленко Л. До джерел словесних скарбів : навч. посіб. з історії укр. мови / Лариса Павленко ; М-во освіти України. – К. : МОУ, 1997.
29. Панько Т. Українська літературна мова в її витоках з іншими слов'янськими мовами / Т. Панько // Розбудова держави. – 1995. – № 10. – С. 50–54.
30. Писемність Київської Русі і становлення української літератури : зб. наук. пр. – К. : Наук. думка, 1988. – 319 с.
31. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова : походження української та російської мов: міфи та історична правда / Г. Півторак // День. – 2011. – 20–21 трав. – С. 8.
32. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова : походження української та російської мов: міфи та історична правда / Г. Півторак // День. – 2011. – 27–28 трав. – С. 8.
33. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов : міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски» / Григорій Петрович Півторак. – К. : Видав. центр «Академія», 2001. – 150 с.

- 34.Плющ П. П. Історія української літературної мови : підруч. для студ. філол. спец. ун-тів та пед. ін-тів. / Павло Павлович Плющ. – К. : Вища школа, 1971. – 423 с.
- 35.Постаті та ідеї : з історії мовознавства в Україні / НАН України, Ін-т мовознавства. – К. : Наук. думка, 1995. – 151 с.
- 36.Походження нашої мови // Іванишин В. Мова і нація : тези про місце і роль мови в національному відродженні України / В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький. – 3-тє вид., доп. – Дрогобич : Відродження, 1992. – С. 115–122.
- 37.Роптанов І. І. Колиска Європи: походження мови в контексті української історії / Ігор Роптанов. – Вінниця : [Балюк І. Б.], 2005. – 336 с.
- 38.Русанівський В. М. Історія української літературної мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл. / Віталій Макарович Русанівський. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : АртЕк, 2002. – 423 с.
- 39.Рясная Т. Пам'ятки давньоруської писемності на стінах Святої Софії / Т. Рясная // Чумацький шлях. – 2005. – № 3. – С. 2–7.
- 40.Сказания о начале славянской письменности / ред. В. Д. Королюк ; АН СССР, Ин-т славяноведения и балканистики. – М. : Наука, 1981. – 198 с. – (Памятники средневековой истории народов Центральной и Восточной Европы).
- 41.Славинський М. «Є в книгах незмірна глибина...» : до дня української писемності і мови / М. Славинський // Науковий світ. – 2010. – № 11. – С. 15–17.
- 42.Степаненко М. І. Історія української мови / Микола Іванович Степаненко ; НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. – К., 1998. – 150 с.
- 43.Стрижак О. Нова наукова концепція про окремі шляхи походження українського та російського народів і їхніх мов / О. Стрижак // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 5/6. – С. 52–66.

44. Тищенко К. Мовні контакти: свідки формування українців / К. Тищенко. – К. : Аквілон-Плюс, 2008. – 416 с.
45. Тищенко К. А. Утворення української мови в науковій концепції А. Ю. Кримського / К. А. Тищенко // Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст. – К., 2006. – Вип. 11, ч. 1. – С. 24–30.
46. Ткач Л. О. Українська літературна мова на Буковині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Ч. 2: Джерела і соціокультурні чинники розвитку / Л. О. Ткач. – Чернівці : Книги–ХХІ, 2007. – 704 с.
47. Ткач М. Генеалогія слова та глибини українського фольклору / М. Ткач // Українська культура. – 2007. – № 4. – С. 42–44.
48. Ткач М. М. Остромирова Євангелія українською абеткою (до питання реконструкції джерел давньоукраїнської писемності) / М. М. Ткач // Вісник КНУКіМ. Історія, теорія культури. – К. : Видав. центр КНУКіМ, 2001. – Вип. 3. – С. 102–114.
49. Товкайло Т. Гіпотези походження мови / Т. Товкайло // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 6. – С. 52–54.
50. Тригуб Л. Г. Слов'янська азбука – найвизначніше культурне надбання слов'ян / Л. Г. Тригуб, О. В. Бевз // Питання культури Півдня України в світовому аспекті сьогодення : зб. наук. пр. викладачів та аспірантів / М-во культури та мистецтв України, КДУКіМ, Миколаїв. філіал. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 1998. – С. 156–162.
51. Фаріон І. Франкова візія історії української мови (ХІ–ХVІІІ ст.) / І. Фаріон // Дивослово. – 2006. – № 10. – С. 35–39.
52. Федоренко Д. Антична Україна – колыска національної писемності. Нова періодизація історії української мови / Д. Федоренко // Освіта. – 2004. – 7–14 квіт. – С. 10.
53. Франко З. Історія української літературної мови / З. Франко // Культура і життя. – 2006. – 15 листоп. – С. 4.
54. Шевельов Ю. Між праслов'янською і російською : [історія укр. мови] / Ю. Шевельов // Київська старовина. – 2001. – № 6. – С. 3–17.

- 55.Шудря К. Мова в бутті українського народу / К. Шудря // Розбудова держави. – 1995. – № 7/8. – С. 9–13.
- 56.Шульженко С. Мовна політика в Україні (1917–1940) / С. Шульженко // Вісник Книжкової палати. – 2008. – № 11. – С. 40–42.

2. Лінгвоцид української мови

Мова наша живе, незважаючи на заборони і переслідування упродовж десятиліть і століть:

1720 – указ Петра I про заборону книгодрукування українською мовою;

1754 – указ Катерини II – заборона викладання українською мовою в Києво-Могилянській академії;

1769 – Синод дає розпорядження відібрати українські тексти з писаних церковних книг, вилучити букварі з тих закладів, які їх мали;

1775 – ліквідація Запорозької Січі, яка була фундатором і опорою Києво-Могилянської академії;

1811 – закриття Києво-Могилянської академії. На той час Україна мала 24 друкарні, Росія – 2;

1817 – постанова про викладання в школах Західної України лише польською мовою;

1863 – Валуєвський циркуляр про заборону випуску книг українською мовою;

1876 – указ царя про заборону ввезення українських книжок;

1884 – закрито всі українські театри;

1895 – заборона української дитячої книжки;

1908 – блокується вся українська наука і культура, але за вимогою відомих учених (П. Ф. Фортунатова, О. О. Шахматова, В. І. Вернадського) з

1905 – 1914 рр. було дозволено випускати українські газети;

1914 – указ Миколи II про скасування української преси;

1925 – Пленум ЦК КПРС про «українізацію», але з 1929 р. (з приходом до влади Л. Кагановича) починається нове гоніння на все українське;

1938 – постанова Сталіна про обов'язкове вивчення російської мови, ця постанова підрубувала коріння національним мовам;

1978 – постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «О мерах по дальнейшему совершенствованию изучения и преподавания русского языка в союзных республиках»;

1981 – російську мову вивчали у дошкільних закладах і в школах з 1-го класу. При цьому класи ділилися на групи, працю викладачів російської мови оплачували на 15% більше, ніж працю вчителів національних мов.

Історія української мови, як і української нації взагалі, надзвичайно трагічна й разом з тим повчальна. Вона свідчить про якусь незбагненну силу українства, здатність його знову й знову відроджуватись після нищівних, здавалося б, смертельних ударів, катастроф. Наше завдання берегти, плекати мову, щоб вона не зникла з кону історії, як зникли деякі мови, бо без мови не буде і народу.

- 57.Бажан О. Наростання опору політиці русифікації в Українській РСР у другій половині 1650-х – 1960-х рр. / О. Бажан // Український історичний журнал. – 2008. – № 5. – С. 147–159.
- 58.Биби́к А. Русифікація – злочин, який має бути покараний / А. Биби́к // Україна молода. – 2008. – 8 листоп. – С. 10–11.
- 59.Брицин В. М. Мовна політика В. М. Брицин // Українська мова : енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – К. : Укр. енцикл., 2000. – С. 328–332.
- 60.Возна М. Олесь Гончар – про захист української мови / М. Возна // Друкарство. – 2006. – № 6. – С. 89–92.
- 61.Вони забороняли і нищили українську мову : [русифікація України] // Україна молода. – 2008. – 6–7 трав. – С. 4–5.
- 62.Горбачук Д. Русифікаторська мовна політика в Україні у 70–80-х роках ХХ століття / Д. Горбачук, О. Зубарев // Донецький вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Донецьк, 2007. – Т. 16. – С. 175–188.
- 63.Колісник В. Національно-етнічний чинник у правовому регулюванні суспільних відносин у XVII–XIX століттях : [про антисемітизм та

- обмеження сфер застосування української мови у Росії XVII–XIX ст.] / В. Колісник // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 2. – С. 70–77.
64. Лизанчук В. В. Геноцид, етноцид, лінгвоцид української нації: хроніка : навч.-метод. посіб. / Василь Васильович Лизанчук ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 256 с.
65. Лінгвоцид // Іванишин В. Мова і нація : тези про місце і роль мови в національному відродженні України / В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький. – 3-тє вид., доп. – Дрогобич : Відродження, 1992. – С. 18–45.
66. Масенко Л. Історія лінгвоциду : [мовна політика в Україні у XX ст.] / Л. Масенко // Українська культура. – 2006. – № 11. – С. 38–40 ; № 12. – С. 9–11.
67. Мацько Л. «Проти всіх заборон і обмежень...» : Михайло Грушевський про українську мову / Л. Мацько // День. – 2008. – 22 берез. – С. 7.
68. Москалюк В. Лінгвоцид: трагічне порушення врівноваженості світового естетичного простору // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2010. – С. 20–24. – (Філософія. Політологія ; вип. 99).
69. Російщення України : наук.-попул. зб. / голов. ред. Л. Полтава, редкол.: І. М. Білинський, С. Вожаківський, М. Чировський. – Репринт. вид. – К. : Укр. конгресовий комітет Америки Ради оборони і допомоги Україні, 1992.
70. Тронько П. Т. Олесь Гончар та мовне питання в Українській РСР (1950–1980-ті рр.) / П. Т. Тронько, О. Г. Бажан // Історія України: маловідомі імена, події, факти : зб. ст. – К., 2006. – Вип. 33. – С. 244–251.
71. Тумай Н. Лінгвоцид – політика нищення мов (з історії світових мов) / Н. Тумай // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2002. – С. 34–39. – (Українознавство ; вип. 6).
72. Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду : док. і матеріали / за ред. Л. Масенко. – К. : «КМ Академія», 2005. – 389 с.

73.Щербак Н. Емський указ : [про заборону видавати книги укр. мовою] /
Надія Щербак // Історичний календар, 2001 : наук.-попул. альм. : 10-
річчю незалежності України присвячується / упоряд.: А. Денисенко,
С. Грабар, П. Орленко. – К., 2001. – Вип. 7. – С. 226–227.

3. Мовна політика сучасної України

Кожна країна, як правило, має своє мовне обличчя, свою рідну мову. 28 жовтня 1989 року було прийнято перший в історії України закон «Про мови в Українській РСР», статтею 10 Конституції України затверджено, що державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує її всебічний розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території країни, гарантує також вільний розвиток мов національних меншин. Це повністю відповідає державотворчій ролі української нації, яка дала офіційну назву державі і складає абсолютну більшість її населення. Саме через державну мову відбувається ідентифікація людей з країною, де вони живуть, з культурою, яку вони представляють, і саме з нею ми маємо входити в багатомовну Європу та світове співтовариство.

74. Про мови в Українській РСР : Закон України, 28 жовт. 1989 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1989. – № 45 (дод.). – Ст. 631.
75. Андрійчук О. Тягар толерантності: про статус мови і демократичні стандарти / О. Андрійчук // Дзеркало тижня. – 2006. – 8–14 лип. – С. 20.
76. Балл Г. Методологічні засади формування і реалізації мовної політики в Україні / Г. Балл, В. Зливков // Соціальна психологія. – 2008. – № 2. – С. 26–41.
77. Безталанна О. Ланцюжкова реакція : рішення деяких місцевих рад про регіональний статус російської мови загрожують сепаратизмом / О. Безталанна // Хрещатик. – 2006. – 1 черв. – С. 4.
78. Белей Л. Хартія для постколоніалізму : [Європейська хартія регіональних мов] / Л. Белей // Український тиждень. – 2010. – № 10. – С. 24–25.
79. Білецький В. Мова і консолідація суспільства в націю / В. Білецький, В. Радчук // Слово і час. – 1998. – № 12. – С. 81–86.
80. Богуславська А. Мовний щит / А. Богуславська // Україна молода. – 2007. – 21 лют. – С. 7.

81. Ботанова К. Монополія на мову / К. Ботанова // Дзеркало тижня. – 2006. – 1–7 лип. – С. 16.
82. Бушанський В. І Стуса проти Пушкіна в мене теж немає. Буття влади та мовно-культурна проблема / В. Бушанський // Віче. – 2006. – № 1/2. – С. 34–37.
83. Василенко В. Які мови в Україні потребують особливого захисту : колізія між національним законом і міжнародними зобов'язаннями держави / В. Василенко // Дзеркало тижня. – 2006. – 18–24 берез. – С. 5.
84. Власенко А. «Законопроект «Про мови» – це проголошення війни українцям» / А. Власенко // Україна молода. – 2010. – 8 жовт. – С. 6.
85. Галенко В. Одноосібність державності – абсолютне право української мови / В. Галенко // Віче. – 2006. – № 3/4. – С. 58–59.
86. Говгаленко В. «Язык» у поствиборному соусі. Які перспективи розв'язання однієї з найважливіших проблем / В. Говгаленко // Дзеркало тижня. – 2006. – 3–9 черв. – С. 21.
87. Гриневецький С. Забезпечити пріоритет прав людини у мовній політиці / С. Гриневецький // Голос України. – 2011. – 6 трав. – С. 3.
88. Гриневецький С. Мовне питання: погляд з регіону / С. Гриневецький // Голос України. – 2006. – 5 лип. – С. 7.
89. Громов О. Двомовність як символ дворушництва / О. Громов // День. – 2006. – 14 жовт. – С. 8.
90. Гудзик К. Мовна політика в Україні: історія питання, сучасні виклики та що може й повинна зробити держава / К. Гудзик // День. – 2008. – 25 квіт. – С. 12.
91. Данилевська О. Аби не втратити мову ще для одного покоління: мовна політика у сфері освіти / О. Данилевська // Українська мова і література в школі. – 2008. – № 6. – С. 4–12.
92. Державний мовний стандарт : [впровадження укр. мови у Донбасі] // Науковий світ. – 2007. – № 2. – 14–15.

93. Діак І. В. Українське відродження чи нова русифікація? : навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти / Іван Васильович Діак. – К. : Гранослов, 2000. – 303 с. : портр.
94. Дроздов О. «Мова – надто важлива річ, щоб довіряти її мовознавцям...» / О. Дроздов // Дзеркало тижня. – 2006. – 23–29 верес. – С. 16.
95. Дроздовський Д. «Нації вмирають не від інфаркту, спочатку в них відбирають мову» : [двомовність в Україні] / Д. Дроздовський // Віче. – 2006. – № 13/14. – С. 50–54.
96. Євтух В. Європейська хартія зміцнює статус української мови / В. Євтух // Київ. – 2002. – № 6. – С. 17–23.
97. Жук Ю. Мова – захисник добробуту громадян кожної держави / Ю. Жук // Молодь України. – 2007. – 8–14 берез. – С. 8.
98. Жулинський М. Двомовність? Ні – загроза дволикості / М. Жулинський // Слово і час. – 1996. – № 6. – С. 15–25.
99. Жулинський М. Українська мова – дзеркало своєрідності народу / М. Жулинський // Урядовий кур'єр. – 2008. – 16 лют. – С. 8.
100. Жулинський М. Г. Нація. Культура. Література. Національно-культурні міфи та ідейно-естетичні пошуки української літератури : [зб. ст.] / Микола Григорович Жулинський ; [НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка]. – К. : Наук. думка, 2010. – 557 с.
101. Іванишин В. Мова і нація : тези про місце і роль мови в національному відродженні України / В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький. – 3-тє вид., доп. – Дрогобич : Відродження, 1992. – 140 с.
102. Іванов І. Двомовність і процеси політичної ідентичності в поліетнічному суспільстві / І. Іванов // Політичний менеджмент. – 2008. – № 2. – С. 66–75.
103. Калашник Н. Без коріння немає насіння. Українська мова – духовний генотип нашого народу / Н. Калашник // Освіта. – 2006. – 16–23 серп. – С. 3.

104. Капранов В. Закриваємо тему. Або востаннє про мовне питання / В. Капранов // Дзеркало тижня. – 2007. – 23–29 черв. – С. 20.
105. Катигоренко В. Версії державної національно-мовної політики як ризику / В. Катигоренко // Історичний журнал. – 2007. – № 5. – 3–13.
106. Килимник Ю. «Корупція мови» та її небезпека / Ю. Килимник // День. – 2006. – 7 квіт. – С. 21.
107. Кияк Т. Досить шукати аналогій та виправдань : в багатьох країнах мовна політика дедалі активніше визначається мовою титульної нації / Т. Кияк // Урядовий кур'єр. – 2011. – 5 трав. – С. 7.
108. Князев Н. Чи потрібний Україні окремий державний орган із мовних питань? / Н. Князев // Зовнішні справи. – 2010. – № 5/6. – С. 60–61.
109. Ковальова Т. В. Державне регулювання мовних відносин в умовах глобалізації / Т. В. Ковальова // Стратегічні пріоритети : наук.-аналіт. щокв. зб. / Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2009. – № 2 (11). – С. 132–139.
110. Козак С. Захистити мову – обстояти державність / С. Козак // Літературна Україна. – 2010. – 30 верес. – С. 1, 2–3.
111. Козаков Г. Саботаж : [культура усного мовлення в укр. телерадіоефірі] / Г. Козаков // Літературна Україна. – 2006. – 15 черв. – С. 1, 3.
112. Колесниченко В. Рада Європи вимагає прийняття закону «Про мови в Україні» / В. Колесниченко // Голос України. – 2010. – 5 жовт. – С. 4–5.
113. Концепція державної мовної політики : схвалено Указом Президента України від 15 лютого 2010 року № 161/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 13. – С. 16–19.
114. Концепція державної мовної політики : схвалено Указом Президента України від 15 лютого 2010 року № 161 // Урядовий кур'єр. – 2010. – 25 лют. – С. 12.

115. Концепція державної мовної політики в Україні // Законодавство України : наук.-практ. комент. – 2006. – № 10. – С. 11–22.
116. Концепція державної мовної політики. Проект // Культура і життя. – 2006. – 16 серп. – С. 2–3.
117. Корж А. В. Мовна політика – вагома складова суспільних реформ кінця ХХ–початку ХХІ ст./ А. В. Корж // Держава і право : зб. наук. пр. : юрид. і політ. науки / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2007. – Вип. 36. – С. 597–604.
118. Кот С. Мовна хартія: на Захід чи на Схід? / С. Кот // Дзеркало тижня. – 2006. – 2–8 верес. – С. 17.
119. Кот С. Чому друга державна – російська? / С. Кот // Дзеркало тижня. – 2006. – 23–29 верес. – С. 16.
120. Крайня Г. Проблеми у сфері мовлення в умовах білінгвізму на телебаченні / Г. Крайня // Мистецькі обрії, 2005–2006. – К. : Компас, 2006. – Вип. 8/9. – С. 295–302.
121. Кулік В. Новий похід по двомовність/ В. Кулік // Українська культура. – 2007. – № 2. – С. 18–19.
122. Курас І. Ф. Етнополітологія : перші кроки становлення / Іван Федорович Курас ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. – К. : Генеза, 2004. – 735 с.
123. Куць О. М. Мовна політика в державотворчих процесах України : навч. посіб. для поглибл. вивч. студ. пробл. політології / О. М. Куць ; МОН України, ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. – 275 с.
124. Лизанчук В. Мова – основа безпеки української нації / В. Лизанчук // Дзеркало тижня. – 2010. – 18–24 верес. – С. 13.
125. Ліщинська Н. Відчутти смак рідної мови : зберігати і плекати національне слово можуть тільки його носії / Н. Ліщинська // Урядовий кур'єр. – 2010. – 9 листоп. – С. 5.

126. Лопушинський І. Державна мовна політика України та право національних меншин на освіту / І. Лопушинський // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2005. – № 4. – С. 401–407.
127. Лопушинський І. П. Державна мовна політика в Україні : (освітнянський аспект) : (модульний курс) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. П. Лопушинський ; МОН України, Херсон. нац. техн. ун-т. – Херсон : Олді-плюс, 2010. – 478 с. + CD. – (Бібліотека магістра державної служби).
128. Лосев І. Де українізація? / І. Лосев // Український тиждень. – 2010. – № 31. – С. 14–16.
129. Макаренко Г. Державна мова – мова не для всіх? / Г. Макаренко // Юридичний вісник України. – 2006. – 10–16 черв. – С. 5.
130. Макаренко Г. Консолідуєчий чинник чи предмет для спекуляцій? : [мовна політика в Україні] / Г. Макаренко // Юридичний вісник України. – 2006. – 9–15 верес. – С. 5.
131. Мамонтова Е. Мовний фактор у формування національної концептосфери: державотворчий аспект / Е. Мамонтова // Політичний менеджмент. – 2011. – № 4. – С. 27–36.
132. Масенко Л. Законопроект «Про мови в Україні»: погляд лінгвіста / Л. Масенко // Дзеркало тижня. – 2010. – 18–24 верес. – С. 12.
133. Масенко Л. Мічена карта. «Європейська хартія регіональних або меншинних мов» у контексті українських реалій / Л. Масенко // Літературна Україна. – 2008. – 14 лют. – С. 1, 3.
134. Масенко Л. Мічена карта. «Європейська хартія регіональних або меншинних мов» у контексті українських реалій / Л. Масенко // Науковий світ. – 2008. – № 7. – С. 26–27.
135. Масенко Л. Мова і політика / Л. Масенко. – К. : Соняшник, 1999. – 100 с.

136. Машкевич С. Язык до Києва доведе. А в Києві? / С. Машкевич // Дзеркало тижня. – 2006. – 11–17 листоп. – С. 20.
137. Медведєв О. Мовна евтаназія : [двомовність в Україні] / О. Медведєв // Дзеркало тижня. – 2010. – 25 верес.–1 жовт. – С. 4.
138. Медвідь А. М. Мова як духовна цінність молоді: питання політики / А. М. Медвідь, Ф. М. Медвідь // Україна на порозі третього тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура : аналіт. розробки, пропозиції наук. та практ. працівників / Наук.-дослід. ін-т «Проблеми людини». – К., 1999. – Т. 14. – С. 404–406.
139. Мигович І. Русини і мова / І. Мигович // Віче. – 2011. – № 3. – С. 12–17.
140. Міщенко Д. Турки зовнішні і турки внутрішні. Наша мова завжди зрозуміла / Д. Міщенко // Літературна Україна. – 2006. – 22 черв. – С. 3.
141. Мова і політика / В. Н. Тищенко, О. А. Іванов, М. П. Бірюкова та ін. ; Ін-т Відкритої Політики. – К., 2000. – 63 с. : іл, портр.
142. Мовна політика та мовна ситуація в Україні : аналіз і рекомендації / за ред. Ю. Бестерс-Дільгер. – К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 364 с.
143. Молодь і державна мова : зб. матеріалів Київ. міської молодіжної наук.-практ. конф. «Молодь і державна мова» (19–20 травня 2000 року) / Київ. міська держ. Адміністрація, Ін-т укр. мови НАН Україн, Всеукр. т-во «Просвіта» та ін. – К., 2000. – 139 с.
144. Мохнач-Галицька Є. Історичне становлення мови законодавства в Україні (період до XVII століття) / Є. Мохнач-Галицька // Вісник Книжкової палати. – 2004. – № 5. – С. 57–60.
145. Нагорна Л. Проблема двомовності в Україні: чи є вихід із глухого кута? / Л. Нагорна // Людина і політика. – 2003. – № 6. – С. 3–14.
146. Нахманович В. Про Європейську мовну хартію та українську політику / В. Нахманович // Дзеркало тижня. – 2010. – 19–25 черв. – С. 13.

147. Оніщук М. Мовне питання і судочинство / М. Оніщук // *Голос України*. – 2005. – 13 трав. – С. 6.
148. Парахонський Б. Роздвоєна мова : [мовна ситуація в Україні] / Б. Парахонський // *Дзеркало тижня*. – 2006. – 20–26 трав. – С. 16.
149. Петренко І. Л. Історичні передумови формування українськомовного суспільства та мовна політика в Україні у ХХІ столітті / І. Л. Петренко // *Культура і мистецтво у сучасному світі*. – К. : КНУКіМ, 2005. – Вип. 6. – С. 115–124.
150. Півник В. М. Соціокультурний аспект проблеми білінгвізму в сучасній Україні / В. М. Півник // *Питання культурології*. – К. : КНУКіМ, 2009. – Вип. 25. – С. 149–155.
151. Погрібний А. Врятуймо своє слово : [мовна політика] / А. Погрібний // *Віче*. – 2006. – № 19/20. – С. 72–75.
152. Позняк Д. Комунікативні сфери української та російської мов у регіональному вимірі / Д. Позняк // *Соціальна психологія*. – 2007. – № 1. – С. 53–69.
153. Положення про міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика : затверджено наказом МОН України 13.03.2008 № 168 // *Освіта України*. – 2009. – 11 груд. – С. 4.
154. Пономарів О. Багато дива та мало млива: "Мовна концепція" має консолідувати сіспільство/ О. Пономарів // *Урядовий кур'єр*. – 2011. – 10 лют. – С. 7.
155. Поташній Ю. Мовне питання зіпсувало українців? / Ю. Поташній // *Віче*. – 2009. – № 7. – С. 34–35.
156. Радевич-Винницький Я. Двомовність в Україні: соціолінгвістичний аспект / Я. Радевич-Винницький // *Освіта і управління*. – 2009. – Т. 12. – № 3/4. – С. 190–200.
157. Радчук В. Ще одна спроба зробити з держави губернію. Експертний висновок Інституту української мови НАН України щодо «Європейської

- хартії регіональних мов або мов меншин» 1992 року / В. Радчук // Слово Просвіти. – 2003. – Ч. 3. – С. 4.
158. Резолюція «круглого столу» «Українська мова в колі світових мов» // Слово і час. – 1997. – №.11/12. – С. 99–101.
159. Рідна мова в рідній школі... : [мовна стратегія держави] // Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття / авт.-упоряд.: В. Литвин, В. Андрущенко, С. Довгий та ін. ; М-во освіти і науки України. – К. : Навчальна книга. – 2003. – Кн. 3 : Модернізація освіти. – С. 133–158.
160. Рідна мова як чинник етнокультурного самовизначення та національної єдності : матеріали круглого столу / М-во культури і мистецтв України, Асоціація національно-культурних об'єднань України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2004.
161. Романовська Ю. Мовна компетенція і формування інтелектуальної еліти / Ю. Романовська // Освіта. – 2009. – 27 трав.–3 черв. – С. 3.
162. Російщення України. Етапи маргіналізації української мови та корінного етносу України Москвою // Український тиждень. – 2010. – № 22. – С. 20–21.
163. Рудий Г. Я. Мовна політика в Україні (за матеріалами періодичної преси 1917–1952 рр.) / Г. Я. Рудий // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2000. – № 3. – С. 117–123.
164. Савойська С. В. Українська мова як державна: освіта, політика : [монографія] / С. В. Савойська, В. Ф. Панібудьласка, А. М. Тугай ; за ред. С. В. Савойської ; МОН України, Київ. нац. ун-т будівництва і архітектури. – К. : Вища школа, 2009. – 320 с. : табл.
165. Савойська С. Мажоритарною мовою в мінорі / С. Савойська // Зовнішні справи. – 2008. – № 8. – С. 42–44.
166. Савойська С. Мовно-сепаратистські тенденції у політичному просторі України / С. Савойська // Політичний менеджмент. – 2008. – № 2. – С. 76–88.

167. Савойська С. Об'єднавчий потенціал української мови як державної / С. Савойська // Віче. – 2008. – № 15. – С. 33–35.
168. Самченко В. Віталій Шевченко: «Для телеіндустрії питання мови уже не політичне, а економічне» / В. Самченко // Україна молода. – 2009. – 6 берез. – С. 17.
169. Семенюк Г. У мовному питанні потрібна принципова державницька позиція / Г. Семенюк // Україна молода. – 2006. – 27 черв. – С. 8.
170. Сергієнко О. Референдум про російську літературу, або «Вчіть азбуку!» : [мовна політика в Україні] / О. Сергієнко // Дзеркало тижня. – 2007. – 13–19 жовт. – С. 20.
171. «Синьо-біла» й «помаранчева» мовна політика: знайдіть десять відмінностей // Україна молода. – 2006. – 19 трав. – С. 5.
172. Скляр В. Часові та територіальні відмінності рівня мовної асиміляції (зросійщення) українців (за матеріалами переписів населення України 1989 та 2001 рр.) / В. Скляр // Народна творчість та етнографія. – 2009. – № 4/5. – С. 29–40.
173. Соколова С. Міжнародний статус української / С. Соколова // Освіта. – 2011. – 12–19 жовт. – С. 4.
174. Стефанко С. Мовна анархія, або Битий небитого везе / С. Стефанко // День. – 2006. – 29 верес. – С. 21.
175. Стех Я. «Позбавити народ його мови – це найбільший із ударів по самобутності» / Я. Стех // День. – 2006. – 3 черв. – С. 8.
176. Стрілько В. П'ятирічка втрачених надій : [мовна політика] / В. Стрілько // Україна молода. – 2008. – 8 листоп. – С. 10–11.
177. Стріха М. Мова : [мовне питання у минулому та сучасному житті українців] / М. Стріха // Нариси української популярної культури / за ред. О. Гриценка ; Укр. центр культурних дослідж., Ін-т культурної політики. – К., 1998. – С. 397–426.
178. Тернопільський Б. Правові засади мовної політики / Б. Тернопільський // Віче. – 2003. – № 10. – С. 66–71.

179. Тимошик М. Проня Прокопівна як дзеркало української наукової термінології : [українське наукове термінознавство] / М. Тимошик // Дзеркало тижня. – 2009. – 19–25 груд. – С. 1, 12.
180. Тимчук У. Русифікація нон-стоп : [мовні ініціативи влади] / У. Тимчук // Український тиждень. – 2010. – № 22. – С. 14–27.
181. Ткаченко О. Б. Українська мова і мовне життя світу / Орест Борисович Ткаченко ; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Спалах, 2004. – 272 с.
182. Удод О. Конкурс імені Петра Яцика – це великий національно-патріотичний проект / О. Удод // Освіта України. – 2009. – 11 груд. – С. 2.
183. Українська мова і держава : збірник / КНУТШ. – К., 2001. – 90 с. – (Бібліотека українця).
184. Чередниченко О. Взаємодія мов, двомовність і мовленнєва культура / О. Чередниченко // Слово і час. – 1997. – № 10. – С. 82–85.
185. Чухліб Б. Двомовність: кому це вигідно / Б. Чухліб // Вечірній Київ. – 2006. – 2 черв. – С. 3.
186. Шептицька Т. Державна мовна політика України щодо розширення українського мовного простору: сучасний стан і перспективи / Т. Шептицька // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2009. – С. 31–34. – (Українознавство ; вип. 13).
187. Шумлянський С. «Мовне питання» після парламентських виборів: від політичної кон'юнктури до державної політики / С. Шумлянський // Політичний менеджмент. – 2006. – № 3. – С. 97–104.
188. Шумлянський С. Мовна ситуація: виміри конфліктності / С. Шумлянський // Віче. – 2006. – № 1/2. – С. 39–42.
189. Щербань П. Як рятуватимемо Україну і мову її солов'їну? / П. Щербань // Освіта. – 2008. – 5–12 листоп. – С. 6–7.
190. Юрченко М. Розвиток законодавства про мови як механізм реалізації культурних прав громадян України / М. Юрченко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 11/12. – С. 288–291.

191. Ющенко В. Чия мова – того й влада / В. Ющенко // Україна молода. – 2010. – 9 жовт. – С. 4–5.
192. Ющук І. П. Мова наша українська : статті, виступи, роздуми : десятій річниці незалежності України присвячується / Іван Пилипович Ющук. – К. : Просвіта, 2001. – 145 с.
193. Яценко В. Іншокультура у свідомості та поведінці молодих: суть, зміст, наслідки / В. Яценко // Освіта і управління. – 2005. – Том 8, № 1. – С. 36–45.

4. Мовна політика зарубіжних країн

Захист своєї мови і турбота про її повноцінне функціонування й розвиток входять до напрямків мовної політики багатьох країн світу. У сучасному світі принципово домінує такий мовний порядок: і державна, і офіційна мова у державі одна. Так облаштована переважна частина Європи, так мовно організована Америка, багатофункціональний Китай, країни Близького Сходу і Африки. Поширення двох мов в одній країні завжди є станом нестійкої рівноваги, що має тенденцію або до перетворення на одномовність, або до розпаду єдиної держави на частини за мовною ознакою. Практика державного захисту національної культури і мови проводиться в багатьох розвинутих країнах навіть за умов, коли національній мові ніщо не загрожує.

194. Ажнюк Б. Уроки двомовності: Ірландія / Б. Ажнюк // Молодь України. – 2007. – 19–25 квіт. – С. 6.
195. Ажнюк Б. Уроки двомовності: Фінляндія / Б. Ажнюк // Молодь України. – 2007. – 26 квіт.–2 трав. – С. 8.
196. Василенко В. Мови Європи / В. Василенко // Український тиждень.– 2010. – № 20. – С. 48–51.
197. Вітман К. Мовна політика Естонії: джерела і наслідки застосування/ К. Вітман // Політичний менеджмент. – 2006. – № 4. – С. 55–64.
198. Головка Ж. С. Современное языковое строительство в Восточной Славии (вторая половина XX – начало XXI веков) : монографія / Жанна Сергеевна Головка. – Х. : Факт, 2010. – 174 с.
199. Князев Н. Мовна політика Росії. Чого ми можемо повчитися у сусідів / Н. Князев // День. – 2010. – 6–7 серп. – С. 9.
200. Ковальчук Я. Канадський білінгвізм: чи може Україні пригодитися мовний досвід країни кленового листа / Я. Ковальчук // День. – 2008. – 11 листоп. – С. 7.

201. Лакінський Є. Двомовна Канада: історія про дві самотності. Як співіснують дві «різноязикі» громади в Канаді і чи можна застосувати їхній досвід до України / Є. Лакінський // Україна молода. – 2010. – 10 квіт. – С. 6–7.
202. Лисак Н. Мовна ситуація і мовна політика в республіці Ірландія та Північній Ірландії / Н. Лисак // Всесвіт. – 2008. – № 9/10. – С. 123–131.
203. Марусик Т. Мовне законодавство і мовні відносини у Франції: погляд крізь віки / Т. Марусик // Дзеркало тижня. – 2011. – 3–9 верес. – С. 4.
204. Омельчук В. Державна мовна політика як чинник єдності гуманітарного простору: зарубіжний досвід / В. Омельчук // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2010. – № 2. – С. 215–223.
205. Першукова О. Соціально-культурні особливості мовної ситуації в Європі / О. Першукова // Шлях освіти. – 2010. – № 2. – С. 19–24.
206. Спольський В. Ціна мовної уніфікації: відновлення івриту / В. Спольський // Народна творчість та етнографія. – 2008. – № 4. – С. 23–28.
207. Ткаченко Є. Фактори, що впливають на мовну політику / Є. Ткаченко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 10. – С. 72–78.
208. Чередниченко О. Мова та ідентичність у глобальному світі / О. Чередниченко // Вища школа. – 2009. – № 9. – С. 67–72.

5. Українські письменники про рідну мову

Українська мова є однією з найбагатших слов'янських мов. Вона така мелодійна та неповторна, бо увібрала в себе гомін полів, лісів і морів нашої землі. Вона переткана калиною, барвінком і вишневим цвітом. Поряд з італійською, французькою, перською та іспанською є наймелодійнішою у світі. Нею можна висловити найрізноманітніші людські почуття.

Скільки б не викорінювали слово з наших земель, та, неначе легендарний Фенікс, відроджувалося воно з дівочої сльози, виростало з руїн, виховуючи нові покоління лицарів правди й волі, і бриніла соковита мова устами Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Олександра Олеся, Олеся Гончара та багатьох інших, тих, хто не боявся переслідувань і стояв зі своїм Словом «на сторожі» українського народу.

209. Дзюба І. М. Бо то не просто мова, звуки... : роздуми письменника / Іван Михайлович Дзюба. – К. : Рад. письменник, 1990. – 134 с.
210. Крищенко В. Українська душа / Вадим Дмитрович Крищенко. – К. : Дніпро, 2009. – 590 с.
Зі змісту: «Слово про рідну мову», с. 18–19 ; «Пісня про Україну», с. 21–22.
211. Луценко Д. Усе любов'ю зміряне до дна : лірика, поеми, пісні / Дмитро Олександрович Луценко. – К. : Укр. письменник, 1994. – 470 с. : портр.
Зі змісту: «Українське слово», с. 195.
212. Мова – народ. Висловлювання про мову та її значення в житті народу / упоряд. О. Тихий. – К. : Смолоскип, 2007. – 414 с. : табл., портр.
213. Олесь О. Вибране / Олександр Іванович Олесь. – К. : Рад. письменник, 1958. – 518 с.
Зі змісту: «О слово рідне! орле скутий!», с. 130.
214. Підсуха О. Вибрані твори : в 2-х т. Т. 1. Поезії / Олександр Миколайович Підсуха. – К. : Дніпро, 1978. – 374 с.

Зі змісту: «Мова», с. 77.

215. Павличко Д. Твори : в 3-х т. Т. 2. Поезії / Дмитро Васильович Павличко. – К. : Дніпро, 1989. – 542 с.

Зі змісту: «О рідне слово, хто без тебе я?», с. 85 ; «Що мова? Одежина, й годі!», с. 417.

216. Рильський М. Поезії / Максим Тадейович Рильський. – К. : Рад. письменник, 1976. – 303 с.

Зі змісту: «Мова», с. 228–229 ; «Рідна мова», с. 250–251.

217. Рильський М. Т. Як парость виноградної лози / Максим Тадейович Рильський. – К. : Наук. думка, 1973. – 263 с.

218. Самійленко В. Твори : поезія, драматичні твори, проза / Володимир Іванович Самійленко. – К. : Дніпро, 1990. – 687 с. : портр.

Зі змісту: «Українська мова», с. 52.

219. Симоненко В. Ти знаєш, що ти – людина : вірші, сонети, поеми, казки, байки / Василь Андрійович Симоненко. – К. : Наук. думка, 2001. – 294 с. – (Бібліотека школяра).

Зі змісту: «Моя мова», с. 136.

220. Тичина П. Твори / Павло Григорович Тичина. – К. : Молодь, 1984. – 239 с.

Зі змісту: «Слово», с. 115–116.

221. Українка Л. Горить моє серце : вірші та поеми / Леся Українка. – К. : Київська правда, 2004. – 462 с. : портр.

Зі змісту: «Слово, чому ти не твердая криця...», с. 132–133.

222. Шевченко Т. Кобзар / Тарас Григорович Шевченко ; вступ. ст. О. Гончара ; іл. В. Куткіна. – К. : Дніпро, 1986. – 542 с. : іл.

Зі змісту: «Ну що б, здавалося, слова...», с. 340 ; «Подражаніє 11 псалму», с. 452–454.

6. Сценарії до Свята української писемності та мови

224. «О, рідне слово, що без тебе я?!» : свято Дня слов'янської писемності і культури // Рекомендує бібліотекар-практик. – Д., 1997. – Вип. 2. – С. 56–62.
225. «О, рідне слово, що без тебе я...» : сценарій Свята писемності й укр. мови, яке відбулося в Нововолин. обл. ліцеї-інтернаті // Освіта України. – 2002. – 22 листоп. – С. 6.
226. Грицик М. Божий дар : сценарій просвітн. заходу про рідну мову // Українська культура. – 2003. – № 3/4. – С. 36–37.
227. Дрань Н. Минуще все, лиш слово не мине : сценарій лінійки, присвяч. Дню української писемності та мови / Н. Дрань // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 5. – С. 62–63.
228. Звучи, рідна мово! : сценарій на допомогу працівникам культури та освіти / М-во культури України, Ін-т підвищ. кваліфікації працівників культури. – К., 1993. – 39 с.
229. Романенко А. І. Свято рідної мови : метод. вказівки з режисури свята просто неба / А. І. Романенко. – К. : КДК, 1992. – 25 с.
230. Степанишин Б. «О, рідне слово, що без тебе я!» : сценарій літ.-муз. вечора / Б. Степанишин // Українська мова і література в школі. – 1999. – № 3. – С. 62–64.
231. Шевчук Т. Рідна мова моя поетична й пісенна : літ.-муз. композиція / Т. Шевчук // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 2. – С. 65–68.

Додаток

Вислови видатних людей про мову

І возвеличимо на диво

І розум наш, і наш язик...

(Тарас Шевченко)

Одна вона у нас така —

уся співуча і дзвінка,

уся плакуча і гримуча

хоч без лаврового вінка.

(Тарас Шевченко)

Ну що б, здавалося, слова...

Слова та голос – більш нічого.

А серце б'ється-ожива,

Як їх почує!.. Знать, од Бога

І голос той, і ті слова

Ідуть меж люди!

(Тарас Шевченко)

Якби ти знав, як много важить слово,

Одне сердечне, теплеє слівце!

Глибокі рани серце як чудове

Вигоює – якби ти знав отсе!

Якби ти знав! Та це знання прадавне

Відчути треба, серцем зрозуміть.

Що темне для ума, для серця ясне й явне...

І іншим би тобі вказався світ.

Ти б серцем ріс. Між бур життя й тривоги

Була б несхитна, ясна путь твоя.

Як Той, що в бурю йшов по гривах хвиль розлогих,
Так ти б мовляв до всіх плачучих, скорбних, вбогих:
«Не бійтеся! Це я!»

(І. Франко)

Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, сутність нашої свідомості.

(Іван Огієнко)

Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб.

(Іван Огієнко)

Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції. В такому разі мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного я...

(Іван Огієнко)

Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування.

(Іван Огієнко)

... Поки живе мова – житиме й народ, яко національність ... От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань.

(Іван Огієнко)

Доля нашої мови залежить і від того, як відгукнеться на рідне слово наша душа, як рідне слово бринітиме в цій душі, як воно житиме в ній.

(Олесь Гончар)

Щоб мова тобі повністю відкрилася, маєш бути залюбленим в неї.

(Олесь Гончар)

Навіть така сувора наука, як кібернетика, і та знайшла в українській мові свою першодомівку, адже маємо факт унікальний – енциклопедія кібернетики вперше в світі вийшла українською мовою в Києві.

(Олесь Гончар)

Кожен із нас має гордитися своєю чудовою мовою, адже вона того варта.

(Олесь Гончар)

Мова вдосконалює серце і розум народу, розвиває їх.

(Олесь Гончар)

Якщо з українською мовою
В тебе, друже, не все гаразд,
Не вважай її примусовою,
Полюби, як весною ряст.
Примусова тим, хто цурається,
А хто любить, той легко вчить:
Все як пишеться, в ній вимовляється,
Все, як пісня, у ній звучить.
І журлива вона, й піднесена,
Тільки фальш для неї чужа.
В ній душа Шевченкова й Лесина,
І Франкова у ній душа.
Дорожи українською мовою,
Рідна мова - основа життя.
Хіба мати бува примусовою?
Непутящим бува дитя!

(Дмитро Білоус)

Українське слово. Ти частка тих, що вже давно померли, їх кров живуца, їх жага нетлінна, безсмертне і величне, як Говерла, багате і дзвінке, як Україна.

(Дмитро Луценко)

І найперше було Слово
І розмовляли квіти
І цвів мак Україною
І йшли віки
І були українці
І створилося Слово Українське...

(Степан Сапеляк)

Щоб любити – треба знати, а щоб проникнути в таку тонку й неосяжну, величну й багатогранну річ, як мова, треба її любити.

(Василь Сухомлинський)

В землі віки лежала мова
І врешті вибилась на світ.
О мово, ночі колискова!
Прийми мій радісний привіт.

(Олександр Олесь)

Бринить-співає наша мова,
Чарує, тішить і п'янить.

(Олександр Олесь)

Раби – це нація, котра не має Слова. Тому й не зможе захистити себе.

(Оксана Пахльовська)

Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову. Ми повинні бути свідомі того, що мовна проблема для нас актуальна і на початку ХХІ століття, і якщо ми не схаменемося, то матимемо дуже невтішну перспективу.

(Ліна Костенко)

Українська мова – божиста, богодана, богообрана.

(Мойсей Фішбейн)

Нам... пропонують офіційну двомовність, тобто, по суті, рівні права вовка і зайця з'їсти одне одного.

(Віталій Радчук)

Як парость виноградної лози,

Плекайте мову.

Пильно й ненастанно

Політь бур'ян.

Чистіша від сльози

Вона хай буде.

Вірно і слухняно

Нехай вона щоразу служить вам,

Хоч і живе своїм живим життям.

(Максим Рильський)

Любіть Україну у сні й наяву,

Вишневу свою Україну,

Красу її вічно живу і нову

І мову її солов'їну.

(Володимир Сосюра)

Колискова пісня, колискова —
то найперша материна мова.
Пахне вона м'ятою і цвітом,
чебрецевим і суничним літом.
Пахне молоком і споришами...
Скільки в ній ласкавості і шани,
скільки в ній тривожності людської,
і надій, і сивини гіркої...
Колискова пісня, колискова —
то солодка материна мова.

(Микола Сингаївський)

Спитай себе, дитино, хто ти є,
І в серці обізветься рідна мова;
І в голосі ясним ім'я твоє
Просяє, наче зірка світанкова.
З родинного гнізда, немов пташа,
Ти полетиш, де світу далечизна,
Та в рідній мові буде вся душа
І вся твоя дорога, вся Вітчизна.

(Дмитро Павличко)

Ти зрікся мови рідної. Тобі
Твоя земля родити перестане,
Зелена гілка в лузі на вербі
Від доторку твого зів'яне!
Ти зрікся мови рідної. Ганьба
Тебе зустріне на шляху вузькому...
Впаде на тебе, наче сніг, журба —
Її не понесеш нікому!

Ти зрікся мови рідної. Нема
Тепер у тебе роду, ні народу.
Чужинця шани ждатимеш дарма -
В твій слід він кине сміх-погорду!
Ти зрікся мови рідної...

(Дмитро Павличко)

Мово рідна, слово рідне, хто вас забуває,
Той у грудях не серденько, тільки камінь має.

(Сидір Воробкевич)

Рідна мова дається народові Богом, чужа – людьми, її приносять на вістрі
ворожих списів.

(В. Захарченко)

Засвоюючи рідну мову, дитина засвоює не самі тільки слова, їх сполучення та
видозміни, але безліч понять, поглядів на речі, велику кількість думок,
почуттів, художніх образів, логіку і філософію мови...

(Костянтин Ушинський)

Українські пісні стоять далеко вище від інших знаних. В них щирість і
природність, особлива сила і ніжність почувань, короткий ярий вислів і кипуче
чуття. А українська мова напрочуд поетична й музикальна так, що під оглядом
можна

порівняти її хіба із старою грецькою або новою італійською.

(Осип Бодянський)

Відчуваю й усвідомлюю, яка це красива й легка мова.

(Ілля Рєпін)

Надзвичайна мова наша є ще таємницею. В ній усі тони і відтінки, всі переходи звуків від твердих до найніжніших... Дивуєшся дорогоцінності мови нашої: в ній що не звук, то подарунок, все крупно, зернисто, як самі перла. І справді, інше слово часом дорогоцінніше самої речі...

(Микола Гоголь)

Мова вмирає, коли наступне покоління втрачає розуміння значення слів.

(В. Голобородько)

Мова – це глибина тисячоліть.

(М. Шумило)

Скільки української мовної території, стільки й української державності.

(Іван Заєць)

Словниковий її (української мови) запас так само незмірний. На її основі гарно творяться неологізми, бо вона не бажає носити на собі мундира канонічності, отже, має найбільшу перспективу розвитку в часі, вона натурально з'єднує в собі пласти архаїчні й модерні, вбирає в себе слова інтернаціональні, а водночас не тратить і множинності слів питомих.

(Валерій Шевчук)

Мово рідна! Ти ж – як море – безконечна, могутня, глибинна. Котиш і котиш хвилі своїх лексиконів, а їм немає кінця-краю.

Красо моя! В тобі мудрість віків, і пам'ять тисячоліть, і зойк матерів у годину лиху, і переможний гук лицарів у днину побідну, і пісня серця дівочого в коханні своїм, і крик новонародженого; в тобі, мово, неосяжна душа народу – його щирість і щедрість, радощі і печалі, його труд, і піт, і кров, і сміх, і безсмертя його. Арфо серця мого! Люблю зажуру півнь твоїх, і невмирущий оптимізм гумору твого, і музику слів твоїх. Скарбе мій єдиний, з тобою я

найбагатший і найдужчий у світі, без тебе – перекотиполе, що його вітер несе у сіру безвість, у млу небуття. Твердине моя, і захисток, і гордість, і розрада в годину смутку. Люблю тебе і в гніві, коли ти клекочеш, як вулкан, і гримиш громами на ворогів, і вбити можеш словом єдиним, як блискавкою. Люблю і твою ніжність, ласкавість, лагідність, коли ти одним-однісіньким словом зігриваєш, мов сонце, і підносиш над хмари та поміж зорі, і повертаєш до діяння, до життя, наснаго моя і мудрий вічний вчителю мій.

Світлоносна! Ти завжди вабиш, чаруєш, кличеш на теплі й могутні хвилі свої. І я, вірний і вічний юнга твій... Єдина печаль проймає, що не вистачить життя, аби переплисти твій мовний океан. Бо ти є Вічність. Ти є Правда, Добро і Краса народу нашого. Мож такою і будь вічно, мово рідна!

(Сергій Плачинда)

... Без усякої іншої науки ще можна обійтися, без знання рідної мови обійтися не можна.

(І. Срезневський)

Рідна мова – мати єдності,
батько громадянства і сторож держави.

(Мікалоюс Даукша)

Чужу мову можна вивчити за шість років, а свою треба вчити все життя.

(Франсуа Вольтер)

Чужою мовою розмовляє у державі або гість, або найманець, або окупант, який нав'язує їй свою мову.

(Карл Маркс)

Я дуже люблю ... народну українську мову, звучну, барвисту й таку м'яку.

(Лев Толстой)

Українці – стародавній народ, а мова їхня багатша і всеосяжніша, ніж персидська, китайська, монгольська і всілякі інші.

(Евлія Челебі)

Народні прислів'я про мову

Краса людини – у слові.

Красна мова знаходить добрі слова.

Людину видно по її мові.

Мова – сховище думки.

Не питай, що за людина – послухай її мову.

Окраса мови – прислів'я, окраса мудреця – борода.

Птицю пізнають по пір'ю, а людину по мові.

Рідна мова – не полова: її за вітром не розвієш.

Слово до слова – зложиться мова.

Слово – не стріла, а глибше ранить.

Слово прикрашає людину.

Слово старе, та правдою бере.

Спершу слово зваж, а потім – скаж.

Те, що виходить з одних вуст, поширюється тисячею мов.

У великого слова велика основа.

У слові народу – золото правди.

Утішливе слово – ліки для хворого.

Холодними словами серце не запалиш.

Хто мови своєї цурається, хай сам себе стидається.

Щире слово, добре діло душу й тіло обігріло.

Щире слово – половина щастя.

Що маєш казати, наперед обміркуй.

**Список періодичних видань, бібліографічну інформацію з яких уміщено в
показчику**

Бібліотечний вісник
Вища школа
Відомості Верховної Ради України
Вісник Академії правових наук України
Вісник Книжкової палати
Вісник Національної академії державного управління при Президентові
України
Вітчизна
Віче
Всесвіт
Голос України
День
Держава і право
Дзеркало тижня
Дивослово
Друкарство
Законодавство України: науково-практичні коментарі
Зовнішні справи
Історичний журнал
Київ
Київська старовина
Культура і життя
Літературна Україна
Людина і політика
Молодь України
Народна творчість та етнографія
Науковий світ
Освіта

Освіта і управління
Освіта України
Офіційний вісник України
Політичний менеджмент
Розбудова держави
Слово і час
Слово Просвіти
Соціальна психологія
Стратегічні пріоритети
Україна молода
Українська культура
Українська мова і література в школі
Український історичний журнал
Український тиждень
Урядовий кур'єр
Хрещатик
Чумацький шлях
Шлях освіти
Юридичний вісник України

Іменний покажчик

Аженюк Б. 194, 195
Андрійчук О. 75
Андрущенко В. 159
Афанасьєв Ю. 21
Бажан О. 57, 70
Балл Г. 76
Бевз О. 50
Безталанна О. 77
Белей Л. 78
Бибик А. 58
Білецький В. 79
Білінський І. 69
Богуславська А. 80
Ботанова К. 81
Брайчевський М. 1
Брицин В. 59
Бушанський В. 82
Василенко В. 83, 196
Вечірко Р. 2
Винник В. 14
Вітман К. 197
Власенко А. 84
Вожаківський С. 69
Возна М. 60
Волосович З. 12
Галенко В. 85
Герман К. 3
Говгаленко В. 86

Головко Ж. 198
Гончар О. 222, (60), (70)
Гончарук П. 4
Горбаченко Т. 5
Горбачук Д. 62
Горобець В. 14
Гоян Я. 8
Грабар С. 73
Грінберг Л. 6, 7
Гриневецький С. 87, 88
Гриценко О. 177
Грицик М. 226
Громов О. 89
Грушевський М. 8, (67)
Гудзик К. 90
Данилевська О. 91
Денисенко А. 73
Дзюба І. 209
Діак І. 93
Довгий С. 159
Дрань Н. 227
Дроздов О. 94
Дроздовський Д. 95
Євтух В. 96
Єрмоленко С. 13
Жовтобрюх М. 9, 10
Жук Ю. 97
Жулинський М. 98, 99, 100
Зінченко С. 11
Зливков В. 76

Зубарев О. 62
Зяблюк М. 9, 59
Іванишин В. 36, 65, 101
Іванов І. 102
Калашник Н. 103
Капранов В. 104
Карпенко Ю. 12
Катигоренко В. 105
Килимник Ю. 106
Кияк Т. 107
Князев М. 199
Князев Н. 108
Коваленко В. 11
Ковальова Т. 109
Ковальчук Г. 15
Ковальчук Я. 200
Козак С. 110
Козаков Г. 111
Колесниченко В. 112
Колісник В. 63
Конобродська В. 16
Корж А. 117
Королюк В. 40
Кот С. 118, 118
Крайня Г. 120
Крижанівська О. 17
Крищенко В. 210
Кубайчук В. 18
Кузьменко В. 19
Кузьменко Ю. 20

Кулік В. 121
Куліш П. (6), (7)
Курас І. 122
Куткін В. 222
Куць О. 123
Лакінський Є. 201
Лизанчук В. 64, 124
Лисак Н. 202
Литвин В. 159
Ліщинська Н. 125
Лопушинський І. 126, 127
Лосев І. 128
Луценко Д. 211
Макаренко Г. 129, 130
Мамонтова Е. 131
Мандролько О. 21
Марусик Т. 203
Масенко Л. 14, 66, 72, 132, 133, 134, 135
Мацько Л. 67
Машкевич С. 136
Медведєв О. 137
Медвідь А. 138
Миголич І. 139
Микитин М. 12
Мищик В. 22
Міщенко Д. 140
Мойсієнко А. 13
Москалюк В. 68
Мохнач-Галицька Є. 144
Муромцева О. 23

Нагорна Л. 145
Нахманович В. 146
Німчук В. 24, 25
Огієнко І. 26, 27
Олесь О. 213
Омельчук В. 204
Орленко П. 73
Оніщук М. 147
Павленко Л. 28
Павличко Д. 215
Панібудьласка В. 164
Панько Т. 29
Парахонський Б. 148
Першукова О. 205
Петренко У. 149
Півник В. 150
Півторак Г. 31, 32, 33
Підсуха О. 214
Плющ П. 34
Погрібний А. 151
Позняк Д. 152
Полтава Л. 69
Пономарів О. 154
Поташній Ю. 155
Поплавський М. 6, 21
Радевич-Винницький Я. 36, 65, 101, 156
Радчук В. 79, 157
Рильський М. 216, 217
Романенко А. 229
Романовська Ю. 161

Роптанов І. 37
Рудий Г. 163
Русанівський В. 9, 10, 14, 38, 59
Рясна Т. 39
Савойська С. 164, 165, 166, 167
Самійленко В. 218
Самченко В. 168
Семенюк Г. 169
Сергієнко О. 170
Симоненко В. 219
Скліренко В. 10
Скляр В. 172
Славинський М. 41
Соколова С. 173
Спольський В. 206
Степаненко М. 42
Степанишин Б. 230
Стефанко С. 174
Стех Я. 175
Стрижак О. 43
Стрілько В. 176
Стріха М. 177
Тараненко О. 9, 59
Тернопільський Б. 178
Тихий О. 212
Ткаченко Є. 207
Тимошик М. 26, 179
Тимчук У. 180
Тичина П. 220
Тищенко К. 44, 45

Ткач Л. 46
Ткач М. 47, 48
Ткаченко О. 181
Товкайло Т. 49
Тригуб Л. 50
Тронько П. 70
Тугай А. 164
Тумай Н. 71
Удод О. 182
Українка Л. 221
Фаріон І. 51
Фащенко М. 12
Федоренко Д. 52
Франко З. 53
Франко І. (51)
Цушко С. 20
Чередниченко О. 184, 208
Чировський М. 69
Чухліб Б. 185
Шевельов Ю. 54
Шевченко В. 168
Шевченко С. 11
Шевченко Т. 222
Шевчук Т. 231
Шептицька Т. 186
Шудря К. 55
Шульженко С. 56
Шумлянський С. 187, 188
Щербак Н. 73
Щербань П. 189

Юрченко М. 190

Ющенко В. 191

Ющук І. 192

Ященко В. 193

Зміст

Передмова	4
1. Історія української писемності та мови	6
2. Лінгвоцид української мови	13
3. Мовна політика сучасної України	17
4. Мовна політика зарубіжних країн	29
5. Українські письменники про рідну мову	31
6. Сценарії до Свята української писемності та мови	33
Додаток. Вислови видатних людей про мову	34
Список періодичних видань, бібліографічну інформацію з яких уміщено в покажчику	44
Іменний покажчик	46

Київський національний університет культури і мистецтв
Бібліотека

Науково-популярне видання

**«Бринить-співає наша мова,
Чарує, тішить і п'янить...»**
(до Дня української писемності та мови)

Бібліографічний покажчик

Кол. уклад.: В. В. Степко, Г. О. Стешенко, Т. В. Улятовська.